БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетиргеН

1953 сентябрь 26 СУББОТА № 188 (2873)

ӨРТӨӨ 20 КОП.

Колхозчу көдээниң ажылчы чоннарының материал-культуралыг деңнелин бедидер дугайында үргүлчүүн сагыш-салыышкынын бүгү партия болгаш совет организацияларының эң чугула хүлээлгези болур деп СЭКП ТК-ның Пленуму санап тур.

(СЭКП ТК-ның Пленумунуң Доктаалындан).

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында

СЭКП ТК-ның Секретары эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ 1953 чылдың сентябрь 3-те СЭКП ТК-ның Пленумунга илеткели

4. Тараа болгаш техниктиг культураларның дүжүттүүн бедидериниң дугайында

(Уланчызы. Эгези № 187 (2872) „Шында")

Мал ажылының хөгжүлдезинде, картофель болгаш ногаалар бүдүрүлгезинде хожудаашкынны эртпишаан, тараа бүдүрүлгезиниң улам ыңайгы, улам дүрген өзүлдезин хандырар хүлээлгелиг бис. Бо болза, чоннуң тараага өзүп турар хереглелдерин хандырарынга чүгле эргежок чугула эвес, харын көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын база хамыктың мурнунда мал ажылын дүрген көдүреринге эргежок чугула.

Көдээ ажыл-агыйның чамдык өске адырларынга бодаарга тараа бүдүрүлгезиниң талазы-биле элээн улуг чедишкиннер бар. Дайындан качыгдаан тараа ажыл-агыйын бис чүгле катап тургускан эвес, харын ону калбарткан бис. Кызылтас ышкаш аъш-чемниң ындыг үнелиг культуразының тарылгаларының шөлү дүрген темпилер-биле өзүп турар. Амгы үеде кызылтастың тарылга шөлү дайынга чедир турганынга бодаарга 8,1 миллион гектар хөй. Тараа ажылының хөгжүлдезинге улуг түннелдерни Украина, Сонгу Кавказтың, Крымның районнары чедип алганнар. Ында кызылтастың тарылга шөлү катап тургустунган болгаш калбартынган, күзүн тарыыр кызылтастың тарылгазы онза көвүдээн. оон дүжүттүү көдүрүлген.

Хөй-хөй колхозтар болгаш бүдүн районнар гектардан 150—200 пуд кызылтасты ажаап ап турарлар. Чуваш АССР-ниң Бурнарский районунуң Сталин аттыг колхозу гектардан 212 пуд чазын тарыыр кызылтасты ап турар. Николаев областың Баштанский районнуң колхозтарында күзүн тарыыр кызылтастың дүжүдү 1952 чылда тарылганың бүгү шөлүнде бир гектардан 170 пуд болган.

Бо улуг чедишкиннер-дир. Ындыг болза-даа, колхозтарның болгаш совхозтарның дыка хөй кезии тараа болгаш ылаңгыя тараа-бобы культураларының ам-даа чавыс дүжүттерин ап турарлар. Бо талазы-биле кара хөрзүннүг төп областарның кара хөрзүннүг эвес куржааның, Поволжьениң, Барыын Сибирьнин болгаш Казахстанның областары хожудап турарлар.

Кызылтастың көктарааның, арбайның, суланың болгаш өске-даа тараа культураларының бүдүрүлгезин чыл келген тудум-на көвүдедиринге улуг аргалар колхозтарда болгаш совхозтарда бар.

Кызылтасче онза кичээнгей салдынган турар ужурлуг. Күзүн болгаш чазын тарыыр кызылтастың бүдүрүлгезин өстүреринге, ук культураны болбаазырадырының эрги районнарындан аңгыда, төп кара хөрзүннүг областарның, Поволжьениң, Украинаның арыглыг ховузунуң дыка хөй районнарында, ол ышкаш кара хөрзүннүг куржагның элээн хөй районнарында калбак аргалар бар. Күзүн болгаш чазын тарыыр кызылтастың бүгү-ле эргежок чугула агротехниктиг негелделерин сагаанда бо районнарда бедик дүжүттерни берип турар.

Дүжүттүү куду болуп артып үргүлчүлеп турар тараа-фураж культураларының бүдүрүлгезинде хожудаашкынны шиитпирлии-биле ажып эртери эргежок чугула.

Бисте крупа культураларының тарылга шөлдери чедишпес болгаш дүжүттүү чавыс. Оон хараазы-биле кырлыгкара болгаш чиңгетараа белеткели аажок кудулаан. Кырлыгкараның ужур-дузазы черле билдингир болгай. Ынчаарга ол культураны ажылдап кылырын канчаар көрүп турарыл? Ону өй-шаанда эвес, багай черлерге тарып чанчыкан, хөрзүнүг багай болбаазырадып, немелде доозунналдырылганы чорутпайн, арыларны эккелбейн турар болгаш оондаа өске. Чиңгетарааның дүжүттүүн бедидери дээш ёзулуг демисел чок, чаштырылганың делгем одуруглуг аргазы барык-ла ажыглатынмайн турар, ону ажылдап турар черлерде одуруглар аразының ажылдаашкынын үргүлчү эвес чорудуп турар. Оон биле кады калбак одуруглар аргазы-биле тараан чиңгетараа азы өске культура ажылдаашкын чокка бедик дүжүттү бербес болгай. Крупа культураларының бүдүрүлгезин бисте четпес деткип турарын айтыры база эргежок чугула. 40 фунт чиңгетарааны белеткээнде 34 фунт кызылтаска азы 40 фунт көктараага деннеп турар, ол болза, чиңгетарааны өстүреринге колхозчуларның сонуургалын бедидеринге дузалавайн турар. Бо культураларны орнаарының шын эквивалентизин доктаадыр херек.

Мурнуу-чүктүн, Закавказьениң, Ортаакы Азияның, Мурнуу Казахстанның болгаш Ыраккы Чөөн-чүктүн областарынга болгаш республикаларынга рис бүдүрүлдезин көвүдедир аргаларлыг бис.

Улуг четпес чүве болза, хөй-хөй колхозтарда тараа культураларынга немелде төлевир ышкаш мэктелганың шак ындыг күчүлүг хемчээн херек кырында ажыглавайн турары болур. Немелде төлевирни мурнай чорудар дүжүттүн талазы-биле көргүзүглер бедитинген болгаш хөй-хөй колхозтарда колхозчулар ону албайн турарлар. Немелде төлевир бээринин чурумун эде көөрүнүн эргежок чугулазы четчип келген.

Чумиза дугайын утпас болзувусса чогуур. Бедик дүжүттүг сорттарны илеретпишаан база оларны дуржулга станцияларынга болгаш колхозтарның база совхозтарның бүдүрүлге байдалдарынга шенеп шылгавышаан, бо культура талазы-биле ажылды үргүлчүлээри эргежок чугула.

Чүрттүн чонун аъш-чемниң бүгү продуктулары-биле хандырарының сонуургалдары тараа-бобы культураларының—чочактарааның, фасольдуң, чечевицаның, соянын бүдүрүлгезин бүгү хемчег-биле көвүдедирин негеп турар.

Дайын сөөлүндеги чылдарның дургузунда колхозтарда үстүг культураларның тарылгаларының шөлү дыка көвүдетинген болгаш дайын мурнунуң деңнелин-ашкан. Дүжүттүг бедидериниң талазы-биле улуг аргалар тарымал тоорук культуразында салдынган. Ындыг турбуже оон дүжүттүү чавыс. Оон-биле кады тарымал тоорукка ажаалда эки тургустунган колхозтар болгаш бүдүн районнар кайгамчык дүжүттү ажаап ап турар. Сталинский областың Марьинский району анаа чижек болуп болур, ында колхозтар гектардан 18 ажыг центнер тарымал тоорук үрезиннерин ажаап ап турар.

Бир эвес бо культураны дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарыыр тарылгаже шилчидиптер болзувусса, ол ажылдаашкынны механизастаар, ону шынарлыг болгаш өй-шаанда чорудар арганы бээр болгаш тарымал тооруктун дүжүттүүн улуу-биле бедидер арганы бээр. Оон-биле кады үнүш үзүнге чүрттүн хереглелин хандырар арганы алыр бис.

Тарымал тоорук-биле чергелештир дыдыраш-хендирнин, клещевинаның, арахистиң, горчицаның, рыжиктин болгаш өске-даа үстүг культураларның бүдүрүлгезин бүгү талалыг көвүдедири эргежок чугула.

Хөвен ажылының хөгжүлдезинде улуг чедишкиннер бар. Суггаттыг черлерде хлопчатник тарылгалары бо чылын 1940 чылдың шөлдериниң хемчээлдерин 317 мың гектар ажып турар. Суггаттыг районнарга чиг хөвен дүжүдү 1952 чылда гектардан дайын мурнундаазындан 6 центнер бедик болган. Эрткен чылын 1940 чылга бодаарга 70 хуу хөй хөвенни белеткээн. Үүс-үүс колхозтар гектардан ортумаа-биле 30—40 центнер чиг хөвен дүжүдүн, а хөй-хөй бригадалар болгаш звенолар гектардан 50 болгаш оон-даа хөй центнер хөвенни алганнар.

Бо үнелиг культураның бүдүрүлгезин ам-даа улам ыңай калбартыр херек. Хөвен сайзырадыр талазы-биле ажылдап турар республикаларда бо херекте чедир ажыглатынмаан улуг курлавырлар бар. Бир эвес эрткен чылын хөвен тарып турар колхозтарның үштүн бир кезээ гектардан 15 центнерден эвээш чиг-хөвен дүжүдүн ажаап алганын өөренип көөр болза, ол колхозтарга дүжүт бедидиишкинин гектардан оода-ла 20—25 центнер чедир берип болуру тодаргай апаар-дыр. Ындыг сорулга хлопчатниктиң дүжүттүү амга чедир чавыс—бир геткардан ортумаа-биле 11—12 центнер Казахстанның хөвен тарып турар колхозтарының мурнунда туруп турар. Хөвен бүдүрүлгези Киргиз ССР-де, Туркмен ССР-нин Ташауз областа, Кара-Калпак АССР-де оожум өзүп турар. Узбек ССР-нин Хорезм болгаш Самарканд областарында хөвен бүдүрүлгезин көвүдедиринге улуг аргалар ажыглатынмайн турар.

Ажыглатынмайн турар суггаттыг черлерни катап тургузарының болгаш шингээдип алырының талазы-биле кошкак ажыл хөвен ажылының улам ыңайгы хөгжүлдезин саададып турар. Черлернин суггарылгалыг байдалын экижидер талазы-биле ажыл багай чорутунуп турар.

Хөвен бүдүрүлгезиниң дыка өзүлдезин эң кыска хуусаада хандырары болгаш бо үнелиг культурага чиик үлетпүрнүн хереглелдерин долу хемчээлдиг хандырары эргежок чугула.

Чигир свёклазының бүдүрүлгезинде улуг чедишкиннер чедип алдынган. Бо культураның тарылга шөлү 1940 чыл-биле деңнээрге 1953 чылда 28 ажыг хуу көвүдээн, свёкланың дүжүттүү база бедээн. Чуртта чигир бүдүрүлгези дайын мурнунуң деңнелин 1950 чылда-ла ашкан болгаш оон бээр үргүлчү көвүдеп турар. Ынчалза-даа чоннуң чигирге хереглели оон бүдүрүлгезин ажып турар. Сорулга болза, беш чылдың төнчүзүнге чедир чигир свёклазының бүдүрүлгезин 65—70 хуу көвүдедири, чигирнин ниити чыылдазын 1952 чылда 220 миллион центнер турганының орнунга чылда 350 миллион хире центнер чедирери болур. Ону свёкла тарылгазының кол районнарынга тарылга шөлдерин калбартырының, свёкланы чаа районнарже шимчедириниң аргазы-биле, ынчаарга колдуунда оон дүжүттүүн болгаш ниити чыылдазын бедидериниң аргазы-биле чедип ап болур.

Чигир свёклазының дүжүттүүн бедидериниң курлавырлары кайы хире улуун болгаш чавыс агротехниканың хараазы-биле колхозтар болгаш күрүне кайы хире хөйнү чидирип турарының дугайын Курск болгаш Харьков ийи областар талазы-биле деннээн саннар чечени-биле чугаалап турар. Бо ийи область кожа-хелбээ болбушаан, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бир дөмей байдалдарда туруп турар. Ынчаарга оларның түннелдери бо хире янзы-бүрү болур-дур.

Гектардан чигир свёклазын күрүнеге дужааганы центнер-биле

	Чылдар			
	1940	1950	1951	1952
Курск область	92	94	139	96
Харьков область	183	190	213	185

1952 чылда Курск областың колхозтарынга чигир свёклазын 131 мың гектарны, а Харьков областың колхозтарынга—ийи катап эвээшти—62 мың гектарны тараан. Олар чигир заводтарынга барык-ла ден санныг чигир свёклазын Курск область 12,6 миллион центнерни, а Харьков область—11,5 миллион центнерни дужааган. Бо болза, хамыктың мурнунда агротехниканың янзы-бүрү деннели-биле тайылбырлатынар. 1952 чылда кол хову ажылдарының үргүлчүлээшкинин көргүзүп турар саннар бо-дур:

	Курск область	Харьков область
Свёкла тарылгазы	20 хүн	10 хүн
Коптарылга	45 »	30 »
Арыглаашкын	55 »	30 »
Ажаап алыышкын	70 »	55 »

Харьков областа чигир свёклазының тарылгарынга ажаалда Курск областа көөрде база-ла элээн эки чорутунган. Бо саннар болза, Курск областа көдээ ажыл-агыйны багай удуртуп турарының дугайын чугаалап турар-дыр.

Узун-хендир болгаш конопля ышкаш ындыг чугула техниктиг культуралар бодунче кичээнгейни негеп турарлар. Сөөлгү чылдар иштинде оларның хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдар тургустунган. Хендир болгаш конопля продукциязын дужаарының планнарын долдур болгаш ажыр күүседип турар хөй-хөй колхозтар ол культуралардан—хендирниң азы коноплянын гектар тарылгазындан 10 мың чедир болгаш оон хөй бедик орулгаларны ап турарлар. Хендир ажылдыг болгаш конопля ажылдыг районнарның МТС-теринге болгаш колхозтарынга дайын сөөлүндеги үеде Чазактан улуг дузаламчыны көргүскен турбуже, бо культураларнын бүдүрүлгези дендии багай болуп артпышаан турар. Хөй-хөй областарда, крайларда болгаш республикаларда узун-хендирнин болгаш коноплянын бүдүрүлгезин көвүдедиринче сагыш салыышкын чок чорук бар болуп турар. Бо культураларның тарылга шөлдери дайын мурнунуң деңнелинге чедир үүгле катап тургустунмаан эвес, харын сөөлгү үш чыл иштинде 1950 чылга удур дыка эвээжээн. Бо культураларның дүжүттүү болгаш бараанныг чоруу чавыс болуп үргүлчүлеп турар. Колхозтарны бодунуң узун-хендирниң үрезиннери-биле хандыртынар дугайында сагыш салыышкыны шоолуг эвес илеретинип турар.

Хендир ажылын катап тургузар болгаш хөгжүдер талазы-биле ажыл-херек Смоленск, Иваново, Кострома, Киров, Великие Луки, Брянск болгаш Гюмень областарда, Алтай болгаш Красноярск крайларда база конопля ажылының хөгжүлдезинин талазы-биле Башкир АССР-де, Мордов АССР-де, Орел, Тамбов, Горький областарда болгаш Белорусс ССР-де онза багай туруп турар.

Хендир ажылының болгаш конопля ажылының хөгжүлдезин саададып турар кол чылдагааннарны бирээзи болза, бо культураларның болбаазырадылгазының, ажаап алыышкынының талазы-биле база ылаңгыя баштайгы болбаазырадылгазының талазы-биле күш-ажылды кошкак механизастааны болуп турар.

Чадар, өттүрер, чадыгдан хендирни көдүртүр талазы-биле колхоз бүрүзүнге хөй күш-ажылды чарыгдаар апаар. Ажылчын күжү чедишкиннин болгаш механизацияның кошкааның хараазында колхозтар бо ажылдарны өй-шаанда эвес чорудуп база хөй санныг хендирни чидирип турарлар. Көдээ ажыл-агый органнары хендир ажылында бүгү чорудулгаларны механизастаары дээш шынгыы ажылдаар ужурлуг. Хендир болбаазырадылгазының Новосибирск областа чорутунган дуржулгазы ужур-дузалыг болуп турар. Эрткен чылын ук областың Масляннинский болгаш Болотнинский районнарының 10 колхозтары дуржулга чуруму-биле хендирни хендир заводтарынче шуут-ла ховулардан дужаап турганнар. Хендирнин бастырылгазын болгаш болбаазырадылгазын заводтарга организастаан турган. Оон түннелинде ол колхозтар талазы-биле удазынның бараанныг үндүрүлгези үш, үш чартык катап база үрезиннернии—ийи—дөрт катап көвүдээн.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Калбак хереглелдиң үлетпүр бараанларының министерствозу бо дуржулганы өөренип көөр болгаш ону калбаа-биле ажыглаарын чедип алыр хүлээлгелиг. Колхозтар хендирни хендир заводтарынга бастыртынмаан хевээр дужааган турар кылдыр ажыл-херекти шак ынчаар организастаар херек, ынчаарга хендир заводтары бастырылганы, үрезин арыглаашкынын, өттүрүүшкүннү болгаш хендир саванын болбаазырадырын организастаар ужурлуг. Пенько-заводтарга конопля саванын хүлээп алырын организастаары эргежок чугула. Хендир заводтарының болгаш конопля заводтарының чанынга хендир болгаш конопля саванарының үлетпүр белеткелиниң цехтеринин база хендир бастырылгазының цехтериниң тудуушкунунуң талазы-биле ажылды калбартыр херек.

Таапкының, кээшпенин, шайның, чимистерниң виноградтың, цитрустуг болгаш өске-даа культураларның бүдүрүлгезин улам ыңай калбартырының талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның мурнунда чугула сорулгалар туруп турар.

* * *

Дүжүттү бедидери—чер ажылында кол сорулга. Бо талазы-биле дыка хөй чугула болгаш сонгаарлатынмас хемчеглерни боттандырар херек.

Чер ажылының культуразын бедидери дээш ёзулуг ажылдаар херек. Тарылга ээлчештирилгелерин чорудары болгаш ылаңгыя шингээдип алыры дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда багай организастатынган. Оон кол чылдагааны сигеннерниң үрезин ажылының сандаргай чоруунда.

Колхозтарда болгаш совхозтарда хөй чылдыг сигеннерниң үрезин ажылының херээн шиитпирлии-биле эдери, оларның дүжүттүүн көвүдедири болгаш чоокку 2—3 чыл иштинде сиген тарылгазының талазы-биле планныг онаалдаларны күүседирин чүгле хандырар эвес, харын эргежок чугула курлавырларны тургузары-эргежок чугула. Колхоз болгаш совхоз бүрүзү бодунуң хөй чылдыг болгаш чаңгыс чылдыг сигеннериниң үрезиннери-биле бодун хандыртынган турарынче хемчеглерни алыр херек. Оон-биле чергелештир бараанныг үрезин ажылын, бирги ээлчегде сигеннер үрезиннериниң бедик дүжүттерин ап болур хире районнарга организастаан турарын бодаза чогуур.

Люпинни чемижидилгеге хөйнү өстүрзе чогуур. Сонгу талакы хөй-хөй районнарда үрезинге тараан люпин үргүлчү эвес быжып турар. Ынчангаш сонгу чүктүн ылаңгыя дыка улуг куржагның районнарының колхозтары, амдыызында боттарын үрезиннер-биле хандыртынып шыдавастар. Люпинниң бараанныг үрезиннерин өстүрүп болгу дег районнарны тодаргайлаар херек.

Өй-шаанда аңдарган болгаш эки болбаазыраткан чайын аңдарган болгаш күзүн аңдарган аңгыс чер, тарылганың эки хуусаалары дүжүт бедидиишкининге улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чамдык районнарда күзүн тарыыр культураларның чавыс дүжүттүү өй-шаанда эвес болгаш багай болбаазыратынган база чедимче чок чемишчитинген чайын аңдарганы азы мурнунда чайын аңдарбаан чаа аңдарган черге оларны орай хуусааларда тарып турары-биле тайылбырлатынып турар. Кара хөрзүннүг эвес куржагның районнарында хөй-хөй колхозтар күзүн тарыыр культураның тарылгазын сентябрьның ийиги чартыынга чедир саададып турары, а чамдык колхозтар харын-даа октябрьда тарып турары тааржыр бе. Агротехниканы шак ынчаар үрээри күзүн тарыыр культураларның дыка хөй кезиин өлүреринге чедирери тодаргай.

Хөй-хөй районнарда чазын тарыыр культураларын чавыс дүжүттериниң чылдагааннарының бирээзи болза, оларны амга чедир-ле чазын аңдарган черге, багай белеткетинген хөрзүнге болгаш орай хуусааларда тарып турары болуп турар. Колхозтарда чазын тарыыр культураларны чазын аңдарган черге 1951 чылда 38 хуузун, 1952 чылда — 33 хуузун, база 1953 чылда—41 хуузун тараан, ынчаарга Смоленск, Псков, Новгород, Великие Луки, Вологда болгаш Кострома ышкаш областарга 1953 чылда чазын аңдарган черге чазын тарыыр тараалар тарылгазы 80—90 хуу болган. Шак мындыг ажылга бедик дүжүт алыры берге деп чүве билдингир-дир. Моон сонгаар бо медилиг байдал-биле эптежип болбас. Келир чылдың чазын хереглээр бүгү хөрзүннүнге күскү черни бо чылын аңдарары эргежок чугула.

Үрезиннер дугайында айтырыгга улуг кичээнгей салдыып турар. Хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар боттарының үрезиннериниң дугайында багай сагыш салып турар болгаш хөй санныг үрезин чээлизин күрүнеден чыл бүрүде ап турарлар. Үрезин тараазын сөөртүрүнге хөй шаг-үе үнүп, аажок хөй санныг күш-ажыл, чепсек-хереклелер болгаш транспорт ажык чок чарыгдатынып турар. Бо чылдың чазынга чедир үүгле төп областарның колхозтарынга 500 мың тонна ажыг тараа культураларын, үрезиннерин, азы хереглелдиң 30 хуу хирезин үндүрүп берген турган. Ол үрезиннерни сөөртүрүнге болгаш арыглаарынга колхозтарның чарыгдалдарын санаваска 30 миллион ажыг рубльдин күрүне хөренгилери чарыгдатынган. Мында өске үүл база кончуг чугула. Чээли кылдыр кирип турар үрезиннер оларны чажар ужурлуг районнуң хөрзүн болгаш климаттыг онза байдалдарынга таарышпаан болур чорук ховар эвес болгулаар. Шак ындыг байдалдарга бедик дүжүттерни манап болбазы черле билдингир.

Үрезин ажылынга чурумну тургузар үе келген. 1954—1955 чылдарда бүгү культураларның сорттуг тарылгаларынче шилчилгени хандырары эргежок чугула. Чазак бо чылын колхозтарның болгаш совхозтарның үрезин фондуларынга үрезин урарының чаа чурумун доктаатган. Үрезин фондуларынга уруушкун чаштырылганың агротехниктиг нормаларынга үндезилээш хамыктың мурнунда үрезин участоктарының дүжүдүнден алган шилиндек сорттуг үрезиннер-биле эки хуусаларда чорутунар ужурлуг. Үрезин участоктарындан шилиндек үрезиннер чедишпээнде урулданы күрүнеге тараа дужаалдазының планы күүсетингиже чедир ниити тарылгаларын эң дүжүттүг участоктарының эки үрезиннери-биле чорутса чогуур. Колхозтар болгаш совхозтар бедик дүжүттүг сорттарның эки, шилиндек үрезиннери-биле боттарын бүрүн хандыртынып шыдаар бүгү аргалар ам тургустунган. Чаштырылганың нормаларын кудуладыры ышкаш шак ындыг фактыларны шиитпирлиг чайладыр херек.

Көдээ ажыл-агый органнарының ажылдакчыларының, колхозтарның, МТС-терниң болгаш совхозтарның хөй-хөй удуртукчуларының чер-чернин чемижидилгелерин ажыглаарынга сөөлгү чылдар дургузунда тывылган шын эвес көөр, чоруун улуг четпес чорук кылдыр буруу-шавар херек. Бо херекти чедир үнелевес хоралыг чорук туруп турар. Өдек мөөннээриниң болгаш торф белеткээриниң планнары күүсетинмейн турар байдалды оон өскээр тайылбырлап болбас.

Өдек болза, чемижидилгелернин үнелиг хевири болуру билдингир. Беш чылдың төнчүзүнге чедир чылда 400 миллион тонна хире өдектиг туруп болур, ол болза, 20 миллион тонна хире минералдыг чемижидилгелер-биле ден, азы үлетүрүнүн амгы үеде берип турарынга көөрде 3,5 катап хөй болур. Өдекти чыырының, шын кадагалаарының болгаш хөрзүнге төгериниң хереэнге улуг кичээнгей салдынган турар ужурлуг. Өдекти ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле кадагалаар чорукту узуткаар херек, үүге дээрге, багай кадагалаанда ол салгынга кургап, бодунун үнелиг шынарын чидирер. Колхоз болгаш

(Уланчызы 2-ги ортында)

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

совхоз бүрүзүнге мал ажылының фермаларынын чанынга өдек шыгжаар черни тургусса, өдек ховуларже өй-шаанда үндүр сөөртүнген болгаш тарыынган турарын хандырза чогуур. Өдекти үүдүрери, дүжүрери болгаш ховуларже тарадыр октаары ышкаш хөй күш кирер ындыг ажылдарны механизастаарының талазы-биле хемчеглерни алыр, өдек тарадыр октакчыларны өдек үүдүргүчүлерин белеткээрин экижидер болгаш ындыг машиналарны колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге нептередир херек.

Ажыг ширленчек-хүлденчек хөрзүннериң районнарында көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидеринге ол хөрзүннерни чугайландырары, а кужурланчак хөрзүннериң районнарынга—гипстээри улуг ужур-дузалыг. Бо сорулга-биле тудуг материалдарының, чурт үлетпүрүнүң болгаш тывыш кооперациязының үлетпүр бүдүрүлгелеринге чугай бүдүрүлгезип дыка көвүдедири, гипс тывыжын, ону дээрбедээрин болгаш колхозтарже чедирерин организастаары эргежок чугула.

Дүжүттү бедидеринге чер-черниң чемижидилгелерин ажыглаары-биле чергелештир минералдыг чемижидилгелер бүдүрүлдезин улуу-биле көвүдедири эргежок чугула. Минералдыг чемижидилгелер бүдүрүп үндүрүүшкүнүн көвүдедирин Чазак төлевилеп турар. Колхозтар болгаш совхозтар 1953 чылда безин үлетпүрден 6 миллион тонна минералдыг чемижидилгелерни алыр, ол болза, 1940 чылда көдээ ажыл-агыйга үндүрүп берген чемижидилгелериң санындан барык-ла 2 катап бедиир. Минералдыг чемижидилгелер бүдүрүлгези келир чылдар иштинде элээн улуг хемчээлдерге көвүдээр. Минералдыг чемижидилгелер кадагалаашкынынга корум-чурумну тургузар болгаш оларның шын ажыглалын чедип алыр херек. Ол ышкаш бактериалдыг чемижидилгелерни калбаа-биле ажыглаза чогуур.

Төлевилетинген хемчеглерни боттандырары чер ажылының культуразын чаа чадага көдүрер, көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүттүүнүн дыка өзүлдезинге чедирер.

5. Машина-трактор станцияларының ажылын экижидериниң дугайы

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүреринге кол болгаш шиитпирлиг роль машина-трактор станцияларынга хамааржып турар. Амгы үеде МТС-терде 969 муң (15 аът күжүнче шилчиткени-биле) азы дайын мурнундаазындан 74 хуу хөй тракторлар, 255 муң, азы 1940 чылда турганынга бодаарга 66 хуу хөй тараа культураларының комбайннары болгаш өске-даа хөй-хөй машиналар бар.

Дайын сөөлүндеги чылдарда хөй санныг чаа машиналар МТС-терде немешкен. Бир эвес дайын мурнунда колдуунда-ла тугуйлуг тракторлар турган болза, дайын сөөлүндеги чылдарда хөй илчирбелиг дизельдиг тракторлар алдынган. 1940 чылга деннээргe оларның саны 14 катап улгаткан. «Беларусь», КДП—35, «ХТЗ—7» деп чаа хевирниң олуртулга тракторларын кылып үндүрген, аскылыг машиналарны болгаш херекселдерни бүдүрерин шинтээдип алган. Хөвең ажаар машиналарны болгаш свёкла комбайннарны база өске-даа машиналарны кылып үндүрери улгаткан.

Чыл бүрүде колхоз бүдүрүлгезинде механизация өзүп, холдун күш-ажылы кызырлып, колхозчуларның күш-ажылынын бүдүрүкчүлүү бедип турар. Ол болза, көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ынай көдүрери хамыктын мурнунда МТС-терниң ажылдарын экижидериндeн хамааржып турары ол болур.

Механизация болза, ол чокка бистиң хөгжүлдевистиң темпилерин-даа, бүдүрүлгениң улуг хемчээлин-даа шыдажып үнери болдунмас хире ындыг күш болур деп чүвени партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының хөй-хөй ажылдакчылары амга чедир билип албааны-ла ол чүве-дир ийин.

Хөй-хөй партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары машина-трактор станцияларын кошкак удуртуп, көдээ ажыл-агый ажылдарын өй-шаанда болгаш эки шынарлыг чорудары дээш чогуур контрольду боттандырбайн, МТС-терниң ажылдакчыларын шилип алырының болгаш кижизидериниң хөрээн болур чогууру-биле ажылдавайн турарлар. МТС-терниң ажылында кол четпестер—техниканы тендии багай ажыглап турары болур. Көдээ ажыл-агыйның амыдыралчы чугула элээн адырларының хожудаашкыннарының кол чылдагааны бо болур.

Машина-трактор станцияларын ынчаар көөрүн үндезини-биле өскертип, оларның ажыл-чорудулгазында улуг четпестерни шиитпирлии-биле узуткап, көдээ ажыл-агый ажылдарының комплексилиг механизациязын хандырар херек.

Машина-трактор станцияларының кол сорулгазы болза, колхозтарда бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бүгү хемчег-биле бедидери, ниитинин малының баш санын өстүрери-биле кады ооң продуктулуун бедидерин хандырары, хандырып турар колхозтарда чер ажылының болгаш мал ажылынын ниити болгаш бараанныг продукциязын көвүдедири болур. Тараа болгаш техниктиг культураларны ажылдап кылырының талазы-биле ажылдарны механизастаарын доозары, мал ажылында, картофель болгаш ногаалар бүдүрүлгезинде улуг күш кирер ажылдарны механизастаарын делгереңгейи-биле калбартыры, эртемниң болгаш мурнакчы практиканың чедиишкиннерин колхоз бүдүрүлгезинге ажыглап нептередири, колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле улам ынай быжыдары болгаш анаа үндезилээш колхозчуларның материалдыг чаагай байдалын бедидери МТС-терден негетинип турар.

Машина-трактор станциялары бүгү-ле ажылдап турар шөлдеринге бедик дүжүт алырын хандырар ужурлуг. Бир эвес тракторларны болгаш өске-даа машиналарны бүдүрүкчүлүг ажыглаар, көдээ ажыл-агый ажылдарын кыска хуусаада болгаш бедик шынарлыг чорудар болза, ону чедип ап болур. Ынчалза-даа хөй-хөй МТС-тер бо эң чугула сорулгаларны күүсетпейн турар. Олар агротехниканы чөрчүп, ажылдарның хуусааларын узадып, черни ажылдап кылырын багай чорудуп турар болгаш тарааны чажарын шынар чок кылып турар, ол чорук алза чогуур дүжүттү чедир албас чорукка чайлаш чок-ла чедирип турар. Эрткен чылын МТС-терниң хөй кезии ажылдарының планнарын күүсетпээн. Чазын болгаш күзүн чажып тарыыр тарылганың бүгү ажылдарының 20 ажыг хуузу озалдаашкынныг чорутунган. Кур болгаш аңгыс черлер андарылгазы, сиген кезилдези, мал чемнери силостаары дээн ышкаш чугула ажылдар багай чорутунуп турар. Дүжүт ажаап алыышкынын чорудуп тургаш, дыка хөй чидириглерни болдуруп турар. Ол болза, тракторларның болгаш өске-даа машиналарның дыка хөй кезээ хову ажылдарының үезинде ажылдавайн турарындан болуп турар. 1952 чылда бүдүрер ажылдың ээлчег нормаларын трактористерниң үүгле 34 хуузу күүсеткен. Новосибирск, Калинин, Смоленск, Ярославль, Великие Луки, Псков, Новгород областарның болгаш Белорус ССР-ниң МТС-теринде тракторларны ажыглаары онза багай организастатынган.

Мындыг байдалдың кол чылдагааннарының бирээзи болза, мергежилдиг механизатор кадрларбиле МТС-терниң хандыртынмаанында. Машина-трактор станцияларының байлак болгаш нарын техниказы билиглиг ажылчын холдарны негеп турар. Ынчаарга ол техника болза, хову ажылдарының үезинде сезонда ажылдаары-биле колхозтарның тускайлаан ажылдакчыларының холунда турар. Тракторист херек кырында МТС-тиң директорунга чагыртпайн турар. Туралаанда ажылга үнер а бир эвес ажылга үнмейн барза—директор ооң негелде кылыры берге. Бо хүн тракторга ол ажылдап турза-даа, эртен колхозунче дедир чана бээр ийикпе бүдүрүлгеже чоруй баар. Бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң кудузун болгаш кадрларның ажылга ызыртынмас чоруунуң улуг хемчээлдиин моон-биле тайылбырлап болур. Трактор бригадаларындан трактористерниң 30—35 хуузу чыл бүрүде-ле үүнүп турар, а ынчаарга хөй-хөй трактор бригадаларында прицепщиктерниң составы чыл дургузунда каш катап солутунуп турар.

Бир эвес машина-трактор станцияларының ажылын шиитпирлии-биле экижидер дээр болзувусса, техниканы эң-не долузу-биле болгаш бүдүрүкчүлүү-биле ажыглап шыдаар доктаамал, мергежилдиг механизатор кадрларны тургузар болгаш колхоз бүдүрүлгезинин бүгү адырларының улам ынайгы көдүрлүүшкүнүн хандырар ужурлуг бис. Моон ужурунда машина-трактор станцияларынга трактористер, трактор бригадаларының бригадирлери болгаш оларның дузалакчылары, экскаваторларның машинистери болгаш оларның дузалакчылары, учётчик-заправщиктер доктаамал ажылчыннар болурун болгаш МТС-терниң штадынга киир санатынарын доктаадыр херек. Хову ажылдары эвес үеде ол ажылдакчылар септелге мастерскаяларынга, колхозтарның мал ажылының фермаларын механизастаар талазы-биле ажылдарга болгаш МТС-терниң өске-даа ажылдарынга дапкырлаашкын чурумуби-ле ажылдаар ужурлуг. Көдээ ажыл-агый болгаш чер казар машиналарда ажылдап турар прицепщиктер, комбайнёрларның дузалакчылары МТС-терниң штадынга сезоннуг ажылчыннар болуп кирер ужурлуг.

Трактор бригадаларының ажылдакчыларының машиналарны улам-на бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга болгаш бедик дүжүттү чедип алырынга хууда материалдыг сонуургалын база көдүрер херек. Трактор бригадаларының ажылдакчыларының күш-хүннерин болгаш кылганын барымдалаар күш-ажыл төлевириниң системазы бодун практикага шынзыктырган, ол система болза, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүнге хамаарыштыр алган продукцияның саны болгаш кылыр ажылдың нормаларын күүсеткени дээш ажылдакчыларга ажыл төлевирин санап турар. Ол чурумну моон-даа ынай артырары эргежок чугула.

Трактор бригадаларының ажылчыннарынга МТС-терден күш-хүн талазы-биле төлеп бээр акша төлевирин улгатырарын көрүп турар. Оон ангыда олар бо хүнге чедир ап турганы ышкаш колхозчулар-биле кады күш-хүннери-биле төлевирни алырлар; оларга тараанын дүжүттүүнүн планын ажыр күүсеткени дээш бээр немелде төлевирни хевээр артырар. Ынчаарга трактор бригадаларының трактористеринге болгаш өске-даа ажылдакчыларынга натура магадылал минимумун ёзугаар тараа-биле төлээр чуруму өскерлир. Мурнунда олар тарааны колхозтан ап турган болза, ам тарааны машина-трактор станциязы бээр. Магадылал минимумунуң талазы-биле трактор бригадаларының ажылчыннарынга ажылдаан күш-хүннеринге ол ышкаш комбайн-биле болгаш өске-даа машиналар-биле дүжүт ажааган ажылы дээш санап бээр аъшчем культураларының тараазын колхозтар күрүнениң белеткел пунктузунга натура төлевири-биле катай дужаар. Трактор бригадаларының ажылчыннарынга бээр аъш-чем тараазын машина-трактор станциялары белеткел организацияларындан алырлар.

Бисте тараанын дүжүттүү өзүп, мал ажылының продуктулуу бедип, картофель болгаш ногаалар бүдүрүлгези калбарып, ооң ачызы-биле колхозтарның орулгалыы болгаш күш-хүннүң төлевири улгадыр байдал туруп келирге, трактор бригадаларының трактористериниң болгаш өске-даа ажылдакчыларының ажыл төлевири улуу-биле өзер. Бо чорук кадрларның быжыг туруштуун тургузары чигзиниг чок. Оон-биле техниканы эң эки ажыглаары хандыртынар.

Трактористерни, комбайнёрларны болгаш өске-даа массалыг мергежилдиң ажылдакчыларын белеткээриниң системазын өскертири эргежок чугула болуп келген. Мынчага чедир-ле ол кадрларны чөгенчиг багай белеткеп келген. Оолчугаш 2—3 айлыг курстарга өөренип эрттер, ону машинаны каш удаа долгандыр кылаштаткылааш, ооң соонда трактор тудазының «дээрбээн» тутсуп кааргa—тракторист болу бергени ол-ла. Ол тракторист чазын мөлдүккалдык ховуже үнер, а бир эвес машиназы туруптар болза, механиктиң кажан чедип кээрин тракторунуң чанынга манап олуруп алыр, чүге диле, үүнүдаа кылырын билбес. Моон ужурунда ажылдың бүдүрүкчүлүү куду, машиналар үргүлчү үрелир болгаш ажыл шынар чок болуп турар. Бо хүнге чедир туруп турар кыска хуусаалыг курстарга кадрлар белеткээриниң системазы эргежок чугула техниктиг билиглерни чедип алырын хандырбайн турар. Бо херекти шынгыызы-биле эдер херек. Тракторларга, комбайннарга болгаш өске-даа машиналарга ажылдап билир аргалыг, база слесарь, септелге болгаш өске-даа ажылдарны күүседир мергежили бар калбак билигниң тракторист-машинистерин МТС-терге белеткеп бээр херек. Кадрлар белеткелин ёзулуг тургузарда ам бар турар механизация школаларын механизация училищезин кылдыр эде организастаары, ооң өөредилге хуусаазын узадыры чугула. Үлетпүрүнүң фабрика-завод өөредилгезиниң школаларының болгаш ус-дарган училищелериниң ажыглап турар өөредилгезиниң системазынга шилчиир херек. Механизатор кадрларны белеткээриниң системазын эде тургузарын дүрген чорудар херек. Бо чугула ажылды чаңгыс-даа хүн соңгаарладып болбас.

Сөөлгү чылдарда ажыл-херекти эки билир, дуржулгалыг хөй-хөй трактористер машина-трактор станцияларындан үнүп, хоорайларда үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар. МТС-терге ажылдаары-биле дедир кээринче механизатор турганнарны кыйгырза чогуур боор. Ам трактористер МТС-терниң штадынга кирип турар болганда база магадылалдыг бедиткен төлевирни алыр апарганда мурнунда ажылдап турган хөй-хөй трактористер машина-трактор станцияларының ажылынга күзелдии-биле баарлар. Бүдүрүлгелериниң директорлары аңаа шаптык болбазын оларга сагындырар херек.

МТС-терниң удуртукчу кадрларын шилип алыр айтырыгны тускай чугаалаар херек. «МТС-тер ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» шиитпирни 1951 чылдың сентябрьда Чазак үндүрген, ында МТС-терниң удуртукчу ажылдакчыларынга бедиткен ажыл төлевирлерин, дүжүттү чедип алганы дээш шанналдарны болгаш макталганың өске-даа хевирлерин доктааткан турган.

Ынчалза-даа чер-черниң хөй-хөй партия органнары МТС-терни мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаарынче хемчеглер албаан, ол доктаал-биле тургускан аргаларны ажыглаваан болгаш МТС-терниң ажылынга инженерлерни база техниктерни депшидип үндүрериниң талазы-биле эвээш хемчеглерни алган. Оон-биле кады МТС-терниң удуртукчу ажылдакчыларының хөй нуруузунуң инженер-техниктиг болгаш агротехниктиг белеткелдериниң деннели көдээ ажыл-агыйның улуг механизастатынган бүдүрүлгелерин удуртуп баштаар негелделеринге дүүшпейн турар. Эртеминиң талазы-биле МТС-терниң удуртукчу кадрларының составының дугайында чамдык саннарны көргүзейн.

Эртемнин талазы-биле составы (хуу-биле):

	Дөвүн	Тускай ортумак эртемниг	Кулу [практиктер]
Директорлар	22,6	47,0	30,4
Кол инженерлер	14,8	20,8	64;4
Мастерскаялар эргелекчилери	1,3	8,8	89,9

Директорларның, кол инженерлериниң болгаш мастерскаялар эргелекчилериниң эрге-дужаалдарында тускай эртем чок кижилер олуруп турар ол мырынай болдуруп болбас болуушкунче кичээнгейни угландырза чогуур. Чогуур белеткел чок болганда, олар дааскан ажыл-херекти үргүлчү күүседип шыдавайн турары билдингир. Белеткетинген тускай эртемниг болгаш машина-трактор станцияларының нарын, улуг ажыл-агыйын чедиишкинниг удуртуп шыдаар кижилерни бо албан-дужаалга депшидип үндүрериниң бүрүн аргазы бар.

Бистиң өөредилге черлеривиске дээди болгаш ортумак мергежилдиг кадрларның белеткелин көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге оларны хереглеп турарын барымдалавайн чорудуп турарын маңаа база демдеглезе чогуур. Ылангыя МТС-терге болгаш совхозтарга инженер техниктиг ажылдакчыларны белеткээри хожудап турар. Бир эвес көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң ниити саны 1940 чылдан 1952 чылга чедир 53 хуу көвүдээн болза, көдээ ажыл-агыйның инженер-эртемниг тускай эртемниглериниң саны үүгле 12 хуу өскен.

Машина-трактор станцияларының ажылының моон соңгаар экижиир чоруу МТС-терни удуртукчу болгаш инженер-техниктиг кадрлар-биле бистиң канчаар хандырганывыстан шуут хамааржып турар. МТС-терниң директорларынга инженер-механиктер азы көдээ ажыл-агыйның механизациязының талазы-биле чогуур белеткелдиг, дээди эртемниг агрономнар болган турарын чурумчудуп тургузары чугула. МТС-терниң кол инженерлериниң болгаш кол агрономнарының эрге-дужаалларынга тускай дээди эртемниглерни томуйлаар ужурлуг.

Ынчаарга МТС-терниң тускай эртем чок, ынчалза-даа эки организакчы кылдыр бодун көргүскен директорларын канчаарыл деп айтырып болур. Шынында бо херектиң талазы-биле шуут чангыс аай көөр чорук туруп болбас. Тускай эртем чок, болза-даа, бодунуң ажылын практикага эки өөренип алган болгаш машина-трактор станцияларын билири-биле удуртуп турар МТС диреторлары бисте эвээш эвес бар. Ындыг ажылдакчыларны күүседип турар албан-дужаалдарынга хевээр артырар болгаш оларның эртемни чедип алырынга дузалаза чогуур.

МТС-терни удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле быжыглаарынга чоокку үениң иштинде үлетпүрден болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларындан инженер-механиктерни хандыдып киирер болгаш оларны директорлар, кол инженерлер, септелге мастерскаяларының эргелекчилери кылдыр МТС-терже чорудары чугула. Техник-механиктерни МТС-терниң механиктери болуп ажылдаар кылдыр чорудар.

МТС-терде хөй техника бар, ынчалза-даа, бистиң мурнувуста турар сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээринге ол техника ам-даа чедишпес. Оон ужурунда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш партиниң Төп Комитеди тракторларны болгаш өске-даа машиналарны бүдүрүп үндүрериниң улуг программазын айыткан. 1954 чылдан 1957 чылдың май 1-ге чедир үениң иштинде көдээ ажыл-агыйга ниити соругдалдыг 500 муң тракторларны (15 аът күжү-биле санаарга), 250 муң олуртулга тракторларын, база ол ышкаш хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш автомобильдерни бээрин баш бурунгаар көрүп турар. Чоокку чылдарда МТС-терге олуртулганын чаа маркалыг хөй-хөй тракторлары база ол ышкаш техниктиг болгаш мал чеми культураларны, картофельди болгаш ногааларны тарыыр болгаш ажаап алыр бедик бүдүрүкчүлүг машиналар, сигенни болгаш силос культураларының ажаап алыышкынын база мал ажылының фермаларында хөй күш кирер ажылдарны комплексилиг механизастаарынга херектиг машиналар келир.

Көдээ ажыл-агыйны механизастаарын ол улуубиле калбартыр арганы бээр.

Чаа машиналарны тургузар болгаш бар турарларын экижидер талазы-биле элээн идепкейлиг ажылды үлетпүр министерстволарындан негээр херек. ССРЭ-ниң машина тудуушкунунуң министерствозунуң база Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозунуң талазындан четпес сагыш салып турарының уламындан көдээ ажыл-агыйга эң чугула херектиг чаа эки машиналарны үр үениң иштинде кандыг-даа барымдаалар чокка бүдүрүлгеге тургуспайн турар ийикпе азы дыка эвээш саныы-биле бүдүрүп үндүрүп турары хаая эвес. Чамдык бүдүрүлгелер элээн хөй көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрүп үндүрер талазы-биле доктаатынган планнарны багай күүседип турар.

Бүдүрүп үндүрүп турар чамдык машиналарның шынары база эки эвес болуп турар. Ол дугайында көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хомудап турары чөптүг. Ылаңгыя бедик шалын-шыктыг районнарга көдээ ажыл-агыйның негелделеринге дүүшпейн турар С-4 деп боду чоруур комбайнның улуг четпестерлиин МТС-терниң болгаш совхозтарның комбайнёрлары, ажылдакчылары элээн чылдарның дургузунда айтып келген. Ынчалза-даа, ССРЭ-ниң машина тудуушкунунуң министерствозу база Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозу ол четпестерни чайладырының чогуур хемчеглерин албайн турарлар.

Хөөп тарыыр культураларның —кукурузаның, тарымал тооруктун, клевещинниң бедик дүжүттерин хандырарынга дөрбелчин-уяланчак тарылга эң чугула рольду ойнап турар, ол чорук одуруглар аразын ажылдап кылырын трактор болгаш аът культиваторлары-биле чорудар арганы берип турар, ынчалза-даа, тарылганы дөрбелчин-уяланчак арга-биле чорударынга сеялкалыг болур херек. Бо талазы-биле ажылды үлетпүр оожум чорудуп турар. Кировоград хоорайда «Красная звезда» завод кукурузаның, тарымал тооруктун болгаш өске-даа культураларның дөрбелчин-уяланчак тарылгазынга сеялканы бүдүрүп турары шын-на. Ынчалза-даа дөрбелчин кылырда аңаа хол-биле эдип чазаар арганы хереглеп турар. Ындыг болза-даа, хол-биле эдип-чазаарының ындыг аргазы бодун шынзыктырбаан болгаш дөрбелчин болбайн турар. Ону картофель олуртулгазында кылганы ышкаш хемчээр суурган демирни ажыглавышаан, автомашинаның шугуму-биле аңаа чорудар херек. СШ—6 сеялкага бо принципти боттандырган чорук эки түннелдерни берген.

Дөрбелчин-уяланчак тарылгага болгаш өске-даа хөөп тарыыр культураларга сеялканы тургузарда элээн улуг сырый олуртуп тарыырын негеп турар черлерге чорудар херек. Ындыг сеялкаларны элээн дүргени-биле чогаадып тургузар дээш ажылдаарын институттарга болгаш заводтарга дагзыр ужурлуг, а ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозу болза, оларны бүдүрүп үндүрер кылдыр хүлээп алыры-биле болгаш МТС-терни чепсеглээри-биле шенелдени организастаар. Бис тарылганың механизастатынган аргазынче болгаш черни механизастатынган арга-биле ажылдап кылырынче шилчип кирген үевисте, ам бүгү хөөп тарыыр культураларның дүжүдүн дүрген бедидип болур. Оон өске орук бисте чок. Эки шынарлыг машиналарны бүдүрүп үндүрер талазы-биле онаалдаларны долузу-биле болгаш хуусаазында күүседири үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының, инженерлериниң болгаш техниктериниң алдарлыг херээ.

Оон ынай тракторларның болгаш өске-даа машиналарның септелгезинче болгаш ажаалга хайгааралынче онза кичээнгейни салыры эргежок чугула. МТС-терниң кайгамчыктыг техниказын ажылагыйжы эвес ёзу-биле ажаап эдилээр болгаш чогуур хуусаазы четпээнде чыскаалдан үүнүп турар чоруу-биле моон соңгаар эптежип болбас. Хөй-хөй МТС-тер мынчага чедир-ле септелге мастерскаялары, гаражтар болгаш машиналар тургузар сарайлар, база ол ышкаш өске-даа бүдүрүлге оран-бажыннары чок болуп турар. Бо талазы-биле МТС-терде кайы хире таарымча чок байдал тургустунган дугайын моон адаанда фактылар чугаалап турар: 429 МТС-тер септелге мастерскаялары мырынай чок болгаш 5000 хире МТС-тер септелгениң негелделеринге дүүшпейн турар, таарыштыр тургустунмаан багай мастерскаяларлыг болуп турар. Хөй-хөй МТС-терде инженер-техниктиг ажылдакчыларга эргежок чугула чурталга фондузу, трактористерге ниити чурттаар бажыннар болгаш өске-даа оран-бажыннар чок. Ындыг турбуже МТС-терде бүдүрүлге болгаш чурталга бажыннарының тудуунга үндүрүп берип турар капитал салыышкыннар сөөлгү үш чылдарның дургузунда үүгле 80—85 хуу ажыглатынган. Бо талазы-биле хамыктын мурнунда чер-черде көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары буруулуг, олар үндүрүп берген акша-хөренгилерни бүрүнү-биле ажыглаар дээш хемчеглерни албааннар, а партия организациялары бо ажыл-херекти чогууру-биле контрольдаарын боттандырбааннар.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту узуткаар херек. Чоокку үш чылдарда МТС бүрүзү чаңгыс-аай хевирлиг септелге мастерскаялыг, тракторлар кадагалаар 2—3-тен эвээш эвес гаражтарлыг, комбайннар кадагалаар 2—3 сарайларлыг, көдээ ажыл-агыйның машиналарын кадагалаарынга четчир санныг серилерлиг болгаш өске-даа бүдүрүлге оран-бажыннарлыг, а ол ышкаш чурталга бажыннарлыг турары чурум болур ужурлуг. Ол сорулгаларга дыка хөй акша-хөренгилерни үндүрүп берип турар. Сорулга үүдел дизе, оларны ажыл-агыйжы ёзу-биле чөп ажыглаарында болгаш доктаатынган онаалдаларны күүседирин чедип алырында болур.

МТС-терни дерилге, инструмент, демир болгаш өске-даа материалдар-биле, ылаңгыя артык кезектер-биле хандырып тургаш, оларның материал техниктиг хандырылгазын организастаары эң чугула ужур-дузалыг.

Бар турар көдээ электри станцияларның электри күжүн улам-на долузу-биле ажыглап тургаш, көдээнин чаа электри станцияларының, хат күжү-биле ажылдаар тургузулгаларның тудуун чорудуп тургаш, база ол ышкаш МТС-терни, колхозтарны болгаш совхозтарны күрүненин электри системазынга катыштырып тургаш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин болгаш колхозчуларның амыдырал чурталга-

(Уланчызы 3-кү арында).

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

зын электрижидер талазы-биле ажылды калбартыр херек. Электриприводтан ажылдаар машиналар-биле көдээ ажыл-агыйны хандырар чорук тергиин чугула.

Колхозтарда механизастатынган ажылдарның хемчээлиниң улгатканы-биле холбаштыр машина-трактор станциялары натура төлевирин хөйү-биле ажылдап ап турар апарган. Натура төлевириниң ам күштүг турар хемчээлдери мындыг принципбиле тургустунган: колхозтарның ап турар дүжүдү бедик болган тудум-на, натура төлевириниң хемчээлдери бедик болуп турар. Ындыг системаның элээн четпестери бар. Тарылганың дүжүттүү чүгле МТС-тиң ажылының шынарлыындан эвес, харын колхозтуң ажылының шынарлыындан база хамааржып турар болгай.

МТС-тиң бир трактор бригадазы кожа турар ийи колхозтарга ажылды күүсеткен турунда бир колхоз бедик дүжүттү ап турар, а өскези—чавыс дүжүттү алыр таварылгалар хаая эвес болуп турар. Ынчаарга МТС-тиң ол колхозтарга чоруткан ажылдарының шынары бир деп болган. Мында херектиң ужуру чүдел? Херектиң ужуру болза, бедик дүжүттү алган колхозтан ол колхозтарда бир гектарга үндүрген ниити чарыгдалдары бир деп хемчээлдиг болза-даа, МТС-тиң ажылдааны дээш натура төлевирин бирги колхоз элээн бедик хемчээлбиле, а ийиги колхоз элээн чавыс хемчээл-биле төлеп турар. Натура төлевирин дужааган соонда күш-хүннеринге тыпсыр тараа болгаш өске-даа продуктулар бо колхозтарның кайызынга-даа барык бир деп хемчээлдиг артып каап турар.

МТС-тиң ажылдааны дээш натура төлевирин тыртарының күштүг турар системазы ам үеде мурнакчы колхозтарга идиг бербейн турарын барымдалааш, натура төлевириниң шыңгыы хемчээлдерин доктаадып тургусса чогуур, мооң-биле кады дүжүттү бедиткени дээш МТС-ке тыпсыр мактал-шанналдарны баш бурунгаар көөр. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш партияның Төп Комитединиң Президиуму бо айтырыгның талазы-биле саналдарны белеткээрин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозунга дааскан.

Тарааның болгаш өске-даа продукцияның бүдүрүлгезиниң түннелдерин херек кырында чыылдазы-биле эвес, а чүгле дүжүттүң хевири-биле үнелеп көрүп турар шын эвес практиканы узуткаары эргежок чугула. Ындыг практика көдээ ажыл-агый продукциязының чыылдазын көвүдедиринге идиг болбайн турар болгаш харын дүжүттүң колхозтарда ам-даа улуг чидириглери-биле демиселди моондактап турар. МТС-тиң удуртукчулары ажылхеректи туюлунга чедирип база дүжүттү чүгле өстүрер дугайында эвес, харын база ону чидириг чокка ажаап алыр дугайында сагыш салыр чоруунга дүжүттү доктаадырының күштүг турар чуруму идиг болбайн турар. МТС-тер ажыллакчылары тарааның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продукциязының херек кырында чыылдазынга шуут сонуургалдыг болур төлээде, дүжүттүң амбарда ажаап алдынганының үчёдун организастаар болгаш шаннал төлевирни тыпсырын чыып алган дүжүттен хамаарыштыр чорудар херек.

МТС-тиң колхозтар-биле бот-боттарының аразында бүдүрүлге харылзаалары мооц-даа соңгаар оларның аразында чардынган керээлер-биле тодаратынган турар. Машина-трактор станцияларының мурнунда салдынган чаа сорулгалардан үүлүп турар өскерилгелерни чаңгыс-аай хевирлиг керээге киирген турар ужурлуг. МТС-тиң колхозтар-биле керээзи хоойлу-биле дөмей күштүг болгаш ону күүседири МТС-терге-даа база ол ышкаш колхозтарга-даа албан болур деп чүвени база катап демдеглеп шыяры эргежок чугула. Чер-черниң совет болгаш партия органнарының сорулгалары—керээлерде көрдүнген хүлээлгелерни МТС-терден болгаш колхозтардан күүседир чоруктуг үргүлчү контроль-даарын хандырары болур.

Ынчангаш машина-трактор станцияларының ажылын моон ыңай экижидер сорулга-биле эргежок чугула хемчеглер болза:

бедик мергежилди шингээдип алган доктаамал турар механизаторжу кадрларны тургузар, ол дугайында кыска хуусаалыг курстарны механизация училищелериниң четкизи-биле солааш, трактористерни, комбайнёрларны болгаш өске-даа механизаторларны өөредириниң системазын үндезини-биле эде тургузар;

МТС-тиң удуртукчу кадрларын быжыглаар;

мал ажылын моон ыңай хөгжүдер дээш демиселге МТС-тиң ролюн бедидер, техниканы ажыглаарын шинтпирлии-биле экижидер, көдээ ажыл-агый ажылдарын эң эки агротехниктиг хуусааларда бедик шынарлыг кылдыр чорударын хандырар;

МТС бүрүзүнге тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын септээр талазы-биле мастерскияларны, гаражтарны болгаш серилерни тудар. МТС-тиң тускай эртемниглеринге болгаш ажылчыннарынга чүрүтталга бажыннарын тудар талазы-биле ажылды калбартыр.

Партия организациялары болза, машина-трактор станцияларынга удуртулганы экижидип, колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглаарынга, көдээ ажыл-агыйның моон ыңайгы көдүрлүүшкүнү дээш демиселге оларның ролюн бедидерин чедип алыр хүлээлгелиг. Чедиишкинниң үндезини ында.

6. Көдээ ажыл-агый органнарының ажылының болгаш колхозтарга агрономнуг база зоотехниктиг дузаламчыны күштелдирер дугайында

Эштер! Көдээ ажыл-агыйның чамдык адырларының хожудаашкыннарын ажып эрттериниң болгаш бүгү көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чаа, улам бедик деннелче көдүрериниң сорулгалары ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунга, чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарынга, көдээ ажыл-агыйның бүгү тускай эртемниглеринге шыңгыы негелделерни салып турар.

Көдээ ажыл-агый органнарында бистиң партияга бердинген, бүгү күштерин болгаш билиглерин көдээ ажыл-агыйның улам ынайгы хөгжүлдезиниң хөрээнге берип турар он-он муң тускай эртемниглер ажылдап турар. Ындыг болза-даа, бистер көдээ ажыл-агый органнары ниитизи-биле байдалдың бедиинде туруп турар деп чугаалап болур бис бе? Чок, эштер, ону ындыг деп болбас. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозу, ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозу амыдыралдың негелделеринден шыдажыр аргажок хожудап, колхозтарда, МТС-терде болгаш совхозтарда болгулаан өскерилгелерни өөренип көрбейн турарлар дээрзин фактылар көргүзүп турар.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозунуң, ооң чер-черде органнарының тургузуу безин колхозтарның болгаш МТС-тиң идип үндүрүп турар айтырыгларын оперативтиг шинтпирлээриниң негелделеринге дүүшпейн турарын демдеглезе чогуур. Ол тургузуг эмин эрттир улуг, бот-бодунга хоолгалажып турар болгаш болганчок-ла куруг хөделиишкинге ажылдап турар хөй саңныг эргелелдерни болгаш килдистерни бодунга тудуп турар. Министерство чер-черниң органнарын удуртурда оперативтиг болгаш тода чорукту көргүспейн, соңгаарлатынмас айтырыгларны шинтпирлээринге бюрократизмни болгаш ажыл чызыр чорукту болдуруп турарын кижи кайгаар үве эвес-тир. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозу практика-биле кошкак харылзаалыг, колхозтардан болгаш МТС-терден хоорук. Чер-черде ажыл-херектериниң ёзулуг байдалын билбейн тургаш-ла министерство болза, чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш МТС-тиң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын төп черден айтып саавырлаарын, чер-черге хереглетинмейн турар шак ындыг айтыышкыннарны бээрин оралдажып турар.

Сонгу Кавказтан келген эштерден олар кызыл-тасты канчаар өстүрер дугайында кайы бир үеде министерствога айтырыгны тургускан бе? деп айтырып көрүнер. Силер ындыг эвес харыыны дыннаарынарга бүзүрээр мен. Украинаның ажылдакчылары чигир свёклазын канчаар өстүрер дугайында айтырыгны, а Узбекистанның ажылдакчылары хөвенни канчаар өстүрер дугайында айтырыгны министерствога тургуспаанныр. Бисте чер-черде дуржулгалыг кадрлар өзүп үнген, а министерствонуң ажылдакчылары бүгү чүвени чүгле олар билир болгаш бүгү чүвени кылып шыдаар деп меге билиишкиннерни барымдаалап, эрги ёзу-биле удуртурун уламчылавышаан турар болганда ол база-ла билдингир.

В. И. Ленинниң айытканы: «Бир эвес бистер Россияның бүгү-ле черлеринге декреттерни анаа-ла чаңгыс майык ёзугаар дүжүрүп бижип турган болвувусса, чазыг болур ийик...» «Төп Россияны, Украинаны, Сибирьни чаңгыс майык болдурар, билдингир чаңгыс майыкка чагыртыры эң дендиг мелегей чорук апаар» * деп, Ленин чугаалаан. Бо айтыышкыннар бо хүнде база эргим чугула болуп турар.

Министерствонуң ажылында четпестер ылангыя ажылын көскүзү-биле илереп турар. Чер-черниң органнарының, МТС-тиң болгаш колхозтарның инициативазын боогдап турар хөй-хөй артык көргүзүлгер планнарда кирип турар. Чер ажылының болгаш мал ажылының талазы-биле колхозтарга чүгле планныг онаалгалар 200-тен 250 чедир көргүзүлгерлиг болуп турарын чугаалаарга-ла четчир. Мооң кырынга төп черден мындыг хемчеглерни, чижээлээргге, уксаа аразының хайнактаашкынындан алдынган хаваннарның тургузу азыралын дүжүрерин, чайын андарган черлерге үзүн сыптыг үнүштерден кулисалар тарылгазы болгаш өске-даа хөй-хөй үүлдерни планнап турар.

Эмгежок көргүзүглерлиг эмин эрттир хөй санныг онаалдалар янзы-бүрү отчёттуг чорукту хемчээл чок үрдүндүрериниче чедирген. Көдээ ажыл-агыйның дыка хөй санныг тускай эртемниглери болгаш колхозтарның ажылдакчылары янзы-бүрү медээлер, справкалар, отчёттар кылырына чардыгып турар. Колхоз бүрүзү чыл дургузунда көдээ ажыл-агыйның район органнарынга барык-ла он-он муң көргүзүглерлиг отчёттуг медээлерни берип турар. Дайын мурнунуң үезі-биле деннээрге колхозтарның отчёттуг көргүзүглери барык сес катап көвүдээн.

Бир эвес бистер ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозун шүгүмчүлээр болзувусса, оон-биле ооң ролюн кудуладыр дээни ол эвес-тир. Харын ындыг эвес, министерствонуң ролю улам-на өзер ужурлуг. Байдалдың өскерилгени-биле холбаштыр министерствонуң тургузуу эде көрдүнген, а штаттары дыка кызырылган турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозу хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агыйның болгаш оон тус-тус адырларының планнаашкынын, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылгазын болгаш акшаландырыышкынын, көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелдерин, кадрларны шилип алырын, таарыштыр тургузарын, белеткээрин, мурнакчы дуржулганың болгаш эртемниң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге пропагандалаарының база нептередириниң айтырыгларын, а ол ышкаш колхозтарның организастыг айтырыгларын чорудар ужурлуг.

Оон-биле холбаштыр эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерстволарының, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдерниң край, область эргелелдериниң ужур-дузазын улам бедидер ужурлуг. А ол дээрге, чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарын мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар, оларның тургузуун эде көөр, штаттарны кызырар болгаш бүдүрүлгеже чоокшуладыр херек дээни ол-дур.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агыйының удуртулгазының дугайын онзалап чугаалаза чогуур. Россия Федерациязының девискээринде чурттуң бүгү колхозтарының 57 хуудан ажыы, машина-трактор станцияларының 62 хуузу туруп турар. РСФСР-ниң тарылгазының шөлү ССРЭ-ниң бүгү тарылга шөлүнүң 62 хуузундан ажыг болуп турар. Чуртта бар турар малдың ниити баш санынга Федерацияның мал ажылының бот деңзизи 50 хуу ажып турар.

Ындыг турбуже, Россия Федерациязы өске эвилелдешкен республикалардан ылгалыштыр, сөөлгү үеге чедир-ле эргежок чугула эргелерни болгаш хөренгилерни ээлеп турар көдээ ажыл-агыйның долу үнелиг Министерстволуг эвес болуп турар. Ол министерствога республиканың девискээринде туруп турар машина-трактор станциялары безин хамаарышпайн турган. Картофельдиң болгаш ногаларның бүдүрүлгезин чорударын министерствога ёзу барымдаалап дааскан турган, ынчалза-даа херек кырында ол дугайында министерство эргежок чугула материал-техниктиг суур чок турган. Ооң түннелинде министерство бодунуң ажыл-чорудулгазының хемчээн тоолай ажылының, ары ажылының болгаш аң ажылының айтырыглары-биле кызыгаарланыр ужурга таваржып турар. Ол дээрге хөөрем чугаага дөмейлежир, ынчалза-даа ол хөөрем чугаа эвес, а факт-дыр ийин, харын.

Россия Федерациязы ооң канчаар-даа аажок улуг болгаш хөй адырлыг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле эргежок чугула эргелерни болгаш хөренгилерни ээлеп турар көдээ ажыл-агыйны долу үнелиг Министерстволуг болур ужурлуг. РСФСР-ниң девискээринде туруп турар көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларын, колхозтарны, машина-трактор станцияларын удуртурун ол министерствога онаар херек.

Колхозтарга агрономнуг болгаш зоотехниктиг дузаламчыны күштелдирер дугайында айтырыг болза, биче эвес чугула айтырыг болур. Бо талазы-биле хөй ажылдарны бистер кылган болгаш кылып турар бис. Ындыг болза-даа, бисте бар турар аргалар борта ыракта четпес ажыглатынып турар.

Дээди болгаш ортумак школага көдээ ажыл-агыйның чүс-чүс муң тускай эртемниглерин күрүне белеткеп үндүрген. Чүгле көдээ ажыл-агый органнарының системазында дээди болгаш ортумак эртемниг 350 муң ажыг тускай эртемниглер бар болуп турар.

Бисте тускай эртемниглерни канчаар ажыглап турарыл? Чүгле 18,5 муң тускай эртемниглер, азы оларның ниити санының чүгле 5 хуузу колхозтарда шуут ажылдап турар ышкажыл. Беш колхозка чаңгыс тускай эртемниг кижи онаажыр! Тускай эртемниглерниң 50 муну, азы 14 хуузу МТС-терде ажылдап турар. Ынчаарга тускай эртемниглерниң 75 муну, азы 21 хуузу көдээ ажыл-агый органнарының аппарадында ажылдап, колхоз бүдүрүлгези-биле ыракта четпес харылзаалыг болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин шын ажыглаар дугайында айтырыг бир дугаар-ла көдүрлүп турар эвес. Чазак сөөлгү чылдарда МТС-терде ажылдап турар тускай эртемниглерниң ажыл төлевирин бедидеринче көрүнген. Ам МТС-тиң бүдүрүлгеде ажылдап турар агроному болгаш инженери үлетпүр черинде ажылдап турар инженерден эвээш эвес, харын хөй таварылгада оон хөй төлевирни ап турар. Ынчаарга ооң соонда безин тускай эртемниглерниң хөй нуруузу чүзүн-баазын албан черлеринде болгаш канцелярияларда олуруп үргүлчүлевишаан турар.

Ындыг таарымча чок байдалды чүнүн-биле тайылбырлаарыл? Ол болза, хамыктың мурнунда тускай эртемниглерни ажыглаар дугайында айтырыгны көдээ ажыл-агый органнары күрүне ёзузу-биле көрбейн турары-биле тайылбырлатынар. Бодунуң кол хүлээлгезин дужаалдар, айтыышкыннар болгаш инструкциялар бижиири кылдыр көрүп алгаш, көдээ ажыл-агый органнарының хөй-хөй удуртукчулары тускай эртемниглерни канцеляр столунуң артынга олуртурун оралдажып турарлар. Көдээ ажыл-агый органнары болза, тускай эртемниг кижи бүрүзүнге профессионалдыг чоргааралдың сеткил-сагыжын өстүрер, чогаадыкчы оралдажыышкынның ёзузун, чер ажылының болгаш мал ажылының кайгамчыктыг чаартыкчызының ёзузун аңаа хайындырып үндүрер дугайында эвээш ажылдап турарлар.

Көдээ ажыл-агый кадрларының эң үнелиг фондузун ынчаар көөр чорук үндезини-биле шын эвес. Адак сөөлүнде, тускай эртемниглер бүдүрүлгеге — колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга ажылдап, боттарының дорт керээн—дүжүттү бедидериниң болгаш мал ажылының хөгжүлдезиниң керээн чоруткан турарын чедип алыр херек.

Колхоз бүрүзүн агроном, а улуг колхозту агроном болгаш зоотехник хандырган турары-биле МТС-тиң ажылынче 1954 чылдың чазынындала 100 мундан эвээш эвес көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин чорудары доктаалдың төлевилелинде көрдүүп турар. Бир колхозту доктаамал хандырып турар МТС-тиң агроному МТС биле колхозтуң аразында чарган керээниң күүселдезин хайгаараар ужурлуг. Ол болза, агротехниктиг чурумнар-биле көрдүнген бүгү-ле хемчеглер күүсетинген турарын чедип алыр хүлээлгелиг. Агроном болза, агротехниканың үрээшкинин ооң талазындан бичии-ле хамаан чок көөр, чүвени үрей кылырларны эскербес чорук колхозка болгаш күрүнеге когаралды чедирер дээрзин билбишаан, эки шынарлыг эвес ажылды чажырар чорукту канчап-даа болдуруп болбас. Агроном көдээ ажыл-агый ажылдарының шынарынга хамаарышкан бүгү ажылдарны сонуургап көөр болгаш колхозчу бүдүрүлгеге бүгү чаа, мурнакчы үүлдерни шингээдир дээш идепкейлиг демиселчи болур ужурлуг.

Колхоз-биле МТС-тиң керээзинде көрдүнген ажылдарның шынары дээш контроль талазы-биле күрүне инспекторунуң хүлээлгезин машина-трактор станциязының кол агрономунга дагзыры ажыктыг болур. Оон-биле холбаштыр, бир эвес кол агроном агротехника айтырыгларының талазы-биле МТС-тиң директорунга эвес, а көдээ ажыл-агыйның область эргелелиниң начальнигинге шуут чагыртыры мырынай шын болур. Ол болза, бүдүрүлгечи болгаш агрономнуг эрге-ажыктар кызыы албан бодалдарга хамаарышпазын негеп турар. Тракторга ажылдап кылырын көвүдедип алыр болгаш хөй кывар үүлдү камнап алыр дээш МТС директору черни кыдыра андарарын чөпшээреп, азы часкы тарылганың эгелээрин хөрзүннүң кургаарынга чедир соңгаарладып турар ындыг таварылгалар практикада болуп турар. МТС-тиң кол агрономунуң хүлээлгези—агротехниканың негелделериниң үрээшкиннерин канчап-даа болдурбазы, бедик дүжүттерни МТС-тиң ажылдарын чүгле өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг чорудуп тургаш чедип ап болур дээрзин кезээде барымдаалаары болур. Агрономнар бедик дүжүт дээш демиселдиң ёзулуг организакчылары болур ужурлуг.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозу МТС-тиң кол агрономунуң дугайында саавырны чогаадып кылыр болгаш анаа агрономнуң эргелерин болгаш хүлээлгелерин тода, билдингир-бие айыткан турза чогуур.

Колхоз бүдүрүлгезинге МТС-тиң организакчы ролю бедээни-биле холбаштыр ам көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдерниң район эргелелдери турбас апаар боор. Район күүскомунуң составынга олан болгаш учёт кылырынга каш ажылдакчылар четчир, а тускай эртемниглериниң кол кадрларын МТС-терге болгаш колхозтарга ажыглаар херек. Эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин көдээ ажыл-агыйга пропагандалаар болгаш шингээдири ышкаш ындыг чугула айтырыгга доктаары эргежок чугула.

Область, край, республика бүрүзүнде көдээ ажыл-агыйның хөй-хөй чаартыкчылары, колхозтарның, МТС-тиң болгаш совхозтарның мурнакчылары бар. Бистиң үевисте мурнакчы колхозтарның, МТС-тиң болгаш колхозтарының дуржулгаларын, чаартыкчыларның чедиишкиннерин барымдаалавайн турган ажыл-агыйны чорудары ону хожудаашкынга хевээр тургузар дээни ол тур.

Ынчанмыже, бистер чаа үүлдерни бүдүрүлгеге багай пропагандалап, нептередип турар тур бис. Бир эвес мынчаар чугаалап болур үве болза, бисте колхоз бүрүзү бодунуң угааны-биле, бодунуң дуржулгазы-биле, бодунуң практиказы-биле агастанып чоруур ужурга таваржыр апаар ышкажыл. Ынчаарга мурнакчыларның чыгдынган канчаар-даа аажок улуг дуржулгалары бар турда, бистер ооң-биле бүгү колхозтарны чепсеглеп шыдаар турган бис.

Министерство болгаш ооң чер-черде органнары амдыгаа чедир-ле көдээ ажыл-агыйга чаа үүлдерни идепкей чок көрүп, мырынай ону эскербейн турарлар. Дүжүттерни бедидериниң хөй-хөй үнелиг болгаш хынатынган арга-дуржулгалары чыл-чылыбиле бүдүрүлгеге шингээтинмейн турар.

Көдээ ажыл-агыйны удуртуру дээрге, хамыктың мурнунда мурнакчы дуржулганы, эртемниң чедиишкиннерин өөренири, байыдары болгаш нептередири болур. Адактың сөөлүнде, агрономия пропагандазы ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозунуң, ССРЭ-ниң Совхозтар министерствозунуң болгаш оларның чер-черде органнарының бүгү ажыл-чорудулгазының чарлып болбас эң чугула кезээ болур ужурлуг.

Мурнакчы дуржулганың болгаш эртемниң чедиишкиннериниң пропагандазын чүгле министерстволар болгаш оларның чер-черде органнары багай тургускан эвес деп чугаалаза чогуур. Партияның болгаш советтериниң хөй-хөй органнары агрономия пропагандазының чугула херээн ажылдакчыларның улуг эвес бөлүүнче чая каггаш, а боттары хажыызында туруп турарлар.

Партия болгаш совет организацияларның удуртукчулары мурнакчы дуржулганы нептередириниң эргежок чугулазының дугайында чүгле илеткелдер номчуур эвес, харын кол чүве болза, олар ол дуржулганы боттары өөренир болгаш ону бүгү колхозтарга, совхозтарга шингээдириниң идепкейлиг организакчылары болур ужурлуг. Өскелерни кыйгырарының мурнунда удуртукчу болза, ол чүү чүвеже кыйгырып турарын эки билип ап болур төлээде, ажыл-агыйның мурнакчы арга-дуржулгаларын болгаш методтарын чер-черге эки өөренир, база колхозтарга, совхозтарга баргаш, эргежок чугула сүмелерни бээр, дузаны көргүзер ужурлуг.

Партия болгаш совет организацияларның удуртукчулары болза, хожудап турар колхозтарның даргаларын, баштаар черлериниң кежигүннерин, бригадирлерни, звено удуртукчуларын болгаш тус-тус колхозчуларны мурнакчы ажыл-агыйларга олар барган турзун, оларның ажылының бүгү арга-дуржулгаларын болгаш методтарын чер-черге чүве артырбайн өөренген турзун дээш хөделдирери чугула. Саалдар чедиреринин чогуур хемчеглерин тывар болгаш хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү ажылды боттарынга мурнакчыларның үлегери-биле чорударын чедип алыр херек.

Бистиң парлалгавыс, ылангыя көдээ ажыл-агый парлалгазы, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы багай пропагандалап турар, бо айтырыгларның талазы-биле эки номнарны ам-даа эвээш үндүрүп турар, а үндүртүүп турарлары үргүлчүле фактыларның кыдыра тайылбырлалы болуп, ажылдың чаа аргаларының болгаш методтарының ужур-утказын ажытпайн турар.

Көдээ ажыл-агыйның эртем-нептередилге болгаш өөредилге кинофильмнерин үндүрериниң талазыбиле херек багай тургустунган, оларның шынары даңгаар-ла сагышка четпес болуп турар. Көдээ ажыл-агый кинофильмнерин тургузарының талазыбиле ажылче көдээ ажыл-агыйны кошкак билир таварышкан кижилерни хандыдып киирип турары хаая эвес.

Колхозтарда болгаш совхозтарда агро-зоотехниктиг өөредилгениң дугайында каш сөс. Амгы үеде курстарда үш чыл хуусаалыг өөредилгеде 2,5 миллион ажыг колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары хаара туттунган. Ол улуг-ла херек. Ынчалза-даа хөй-хөй таварылгаларда өөредилгени чавыс деннелге, үргүлчү практиканың тодаргай байдалдарындан хоорулчак кылдыр чорудуп турар. Бо өөредилге чылында экзаменнерни өөренип турган колхозчуларның чүгле 60 хуузу дужааган. 30 муң колхозтарга колхозчуларның агро-зоотехниктиг өөредилгези мырынай организастатынмаан болган.

Көдээ ажыл-агыйның улам ынайгы көдүрлүүшкүнүнге улуг рольду көдээ ажыл-агый эртеми ойнаар. Көдээ ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнүнүң хөрээнге совет эртем улуг салыышкыныны киирген дээрзин демдеглээр херек, ынчалзажок ол бүдүрүлгениң хереглелдеринден болгаш негелделериндеп ам-даа хожудап турар. Чамдык институттар болгаш дуржулга станциялары чер ажылының болгаш мал ажылының культуразын бедидериниң чугула айтырыгларының талазы-биле четпес ажылдап турарлар. Эртем албан черлеринде шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел четпес калбарган, чогаадыкчы чугаалажып көрүүшхүннер болгаш санал-онаалдарның хостуг солужулгазы чок болуп турар чамдык эртемденнерни долгандыр чашпаалажыр болгаш аайынга киржир чоруктуң байдалын хаая эвес нептередип турар.

(*Уланчылыг*).

В. И. Ленин. Чогаалдар, т. 29, арын 138.

* В. И. Ленин. Чогаалдар, т. 32, арын 198.

Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелинге

УЛАН-БАТОР

Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Г. Бумаценденин мөчээни аар чидириг-биле холбаштыр МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели ханы кыжыдалын илередип тур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму.
1953 чылдың сентябрь 23.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели.

Моол Арат Республиканың Даштыкы Херектер Министерствозунга

УЛАН-БАТОР

Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Г. Бумаценденин мөчээнин таварыштыр ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозу бодунуң ханы кажыдалын илередип тур.

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозу.

1953 чылдың сентябрь 23.

Бумаценде мөчээн

УЛАН-БАТОР Сентябрь 23-те Моолдуң Улустуң Революстуг партиязының хоочун ажылдакчызы, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Гончигиин Бумаценде мөчээн

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын совет улус бодунуң күш-ажылы-биле амыдыралга боттандырар

* * *

Пленумнуң шиитпирлерин пропагандалап турары

ВЛАДИВОСТОК. Крайның колхозтарында, совхозтарында болгаш машина-трактор станцияларында хуралдар эрттип турар, ол хуралдарга СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын боттандырарының дугайында тодаргай хемчеглерни көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери демдеглеп турарлар. Социалистиг көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүнүң дугайында илеткелдерни ол хуралдарга партия-советтиг активи, эртемниг ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның край болгаш районнар килдистериниң ажылдакчылары кылып турарлар.

* * *

МИНСК. Белоруссияның колхозтарынче, совхозтарынче болгаш МТС-теринче база бүдүрүлгелеринче 15 мүн ажыг илеткелчилер үнген. «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалынга темалыг илеткелдерни олар ажылчы чоннарга кылып берип турарлар.

* * *

УЛАН-УДЭ. СЭКП ТК-ның Пленумунуң материалдарын өөренирниң талазы-биле агитколлективтерниң удуртукчуларының чөвүлел хуралдарын болгаш агитаторларның семинарларын тус-тус черлерге эрттирери-биле республиканың партия активинден 40 ажыг кижини партия обкому аймактарже чоруткан. Кабанский районга шак ындыг чөвүлел хуралдың соонда бүгү көдээ ажыл-агый артельдеринче болгаш МТС-терже он-он илеткелчилер үпүпкен. Пленумнуң шиитпирин таныштырарда олар ол черниң фактыларын ап, аймактарның болгаш районнарның көдээ ажыл-агый хөгжүлдезинге тодаргай чижектерни киирип турар. Шак ындыг чөвүлел семинарлары Тарбагатайский, Иволгинский болгаш өске-даа районнарга эрткен.

10 мүн ажыг агитаторлар тайылбыр ажылдарын хову турлагларында, балык тывыштарында, МТС-терниң механизаторларының бригадаларында болгаш республиканың ыяш ажыл-агый үлетпүр черлеринде чорудуп турар.

(СЭТА).

* * *

Москваның машина тудугжуларының үнү

Москванын Буденный аттыг заводу—ССРЭ-ниң Машина тудуунуң министерствозунуң бүдүрүлгелериниң мурнакчыларының бирээзи. Ол заводта автомашиналарның болгаш тракторларның артык кезектерин белеткеп үндүрүп турар. Оон ыңай чер чарар тракторларга гидромеханизмнерни база кылып үндүрүп турар. Ол гидромеханизмнерниң дузазы-биле сад болгаш ногаа культураларының одуруглар аразының болбаазырадып ажылдаашкынын чорудуп, көдээ ажыл-агый чепсектерин башкарып болур. Сентябрьның 20-де заводтуң клубунга болган хуралга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын чугаалажып көрген. Ол хуралга чүс-чүс ажылчыннар келгилээн.

Бүдүрүлгеде продукцияның боттүнези эрткен чылдыынга деннээрге 18 хуу чиигээн деп заводтуң директору эш Цуников бодунуң илеткелинге чугаалаан. Онаалгадан дашкаар 600 гидромеханизмнерни болгаш тракторларның, автомобильдерниң хөй-хөй артык кезектерин белеткеп үндүрген.

—СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын бистиң коллектив бүгү улус-биле бир дөмей изии-биле хүлээп ап турар. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүреринге Коммунистиг партияның ап турар хемчеглери эң чооку ийи-үш чылдың иштинде бистин чуртувуска аш-чемнин болгаш массалыг хереглелдиң бараанларының элбекшилин тургузарын болдуруп турар. Бистиң сорулгавыс болза, МТС-тернин, колхозтарның болгаш совхозтарның өзүп турар хереглелдерин хандырар дээш гидромеханизмнерниң болгаш тракторларга артык кезектерниң үндүрүлгезин улгатырары болур деп эш Цуников чугаалаан.

Хурал чаа социалистиг хүлээлгелерни алган. Гидромеханизмнерни болгаш артык кезектерни онаалдадан дашкаар миллион ажыг рубльге кылып үндүрери шиитпирлетинген.

(СЭТА).

Колхозтуң курлавырлары

ВАСИЛЕВИЧИ. (Полес область). «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын хову ажылының бригадаларында болгаш мал ажылының фермаларында, колхозчу өг-бүлелериниң бүрүзүнде хайыышкынныыбиле чугаалажып турар. Колхозчулар боттарының колхозтарының байлакшылының өзүлдезиниң болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының элбекшилин тургузарының улуг курлавырларын оон тып ап турар.

Сталин аттыг колхозтуң даргазының оралакчызы эш Близнецтиң чугаалааны болза:—Бистиң барык-ла бүгү черивис торфтуг черлер болур. Оларны бистин кургадырыыска болгаш аңаа бедик дүжүттүг үнүштерни өстүрүп алырыыска совет күрүне дузалаан. Шаанда кижиниң буттары базып көрбээн черлерде ам артель 17—18 центнер тараа культураларын гектардан ап, картофельдин, ногааның, хендириниң болгаш өске-даа культураларның маңаа көстүп көрбээн дүжүттерин өстүрүп ап турар. Чер ажылының культураларын бедидериниң кол сууру сиген аралаштырарының системазы болур. Сиген тарылгазы-биле чергелештир удобрениеге хереглээр люпина тарылгазы калбарып турар. Органиктиг болгаш минералдыг удобрениени хөрзүнге төгери чылдың-на көвүдеп турар.

Мал ажыл-агыйы болза, колхозта бедик орулгалыг адыр болуп турар. Бистиң саанчыларывыс бо чылын саар инек бүрүзүнден 2 мүн литр суттуг саап алыр дээш чаржып тургарлар. Ам 26 хаванны, 300 хойларны тускай семиртип турар. Ногаа, сад болгаш ары чигириниң ажылдарын калбартып турар.

Ам артельде 16 электри моторлар ажылдап турар, ынчалза-даа бодувустуң хуувуста электри станциявыстың күчүзүн ам-даа бүрүнү-биле ажыглап шыдавайн турар бис. Бүгү мал ажылының фермаларының сугбиле хандырылгазын электрижидерин, электри саалданы ажыглаарын шиитпирлээн.

(СЭТА).

Механизаторларның хүлээлгези

Улуг-Хем районда Шагаан-Арыг МТС-тиң коллективинде партия организациязының актив-биле катышкан хуралынга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленумунуң доктаалын танышкан. Аңаа санал берип чүве чугаалаан механизаторлар СЭКП ТК-ның пленуму моон соңгаар бистиң чуртувуска көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниң чаа хемчеглерин ажылдап кылган, механизаторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниг ажылдакчыларының мурнунда улуг харыысалгалыг сорулгалар салдынганын демдеглеп турган.

МТС-тиң улуг механиги эш Грудининниң чугаалааны болза:

—Партия болгаш Чазак көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң хемчеглерин ап ылаңгыя МТС-тиң мурнунга улуг сорулганы үлүлээндирип турар. Ниитинин малын өстүрерин, оон продуктулуун көдүрерин,мал ажылын механизастаарын, тарааның бедик дүжүттүүн улгатырарын база картофель болгаш ногаа тарылгазын калбартырын пленумнуң доктаалында онзалап айыткан. Ол ажылды амыдырал-кырынга боттандырарын кижилер, кадрлар шиитпирлээр ужурлуг. Бистиң МТС-те хөй санныг механизаторжу кадрлар бар, а олар-биле ажыл багай тургустунган болгаш өөредилгелер чедимче чок болуп турарындан техниканың төп ажылдаарын хандыр-сайн турар бис. Машиналар, тракторлар үрелир, ону септээринге артык кезектер чок. Бо чылын трактор курзунга механизаторларны өөредип турган хиревисте, чаа кээп турар «ДТ-54» тракторларның трактористерин четпес белеткеп оларны баш бурунгаар өөретпээнивис шын эвес. Чаа өөредилге чылында механизаторлар өөредир ажылче улуг кичээнгейни салыр херек.

Колхозтар-биле керээ өзугаар сиген белеткелиниң планын октябрь 1-де бүрүн доозарын чедип алыр, тараа ажаап алыышкынын, бастырылганы дүргедедиринче МТС-тиң киржилгезин улгатырар. Күскү аңгыс болгаш кур чер андарылгазының планнарын октябрь 1-де доосканн турарын коллектив хүлээнген. Моон-биле кады 1954 чылдың часкы тарылгазынга үрезин уруушкунун октябрь 15-те доозарын, база ону арыглаарынга МТС-тиң талазындан колхозтарга техника талазы-биле дуза көргүзерин онзалап хүлээнген.

СЭКП Төп Комитединиң пленумунуң төөгүлүг доктаалын улам ханы өөренир, механизаторлар ортузунга пропагандалаар ажылды күштелдирер, ылаңгыя социалистиг чарышты калбартпышаан, партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдарны күштелдирип тургаш, пленумнуң шиитпирин ажыл-херек кырынга чедиишкинниг боттандырарын МТС-тиң коллективи чаңгыс эп-сеткилдиг шиитпирлээн.

Акы-дуңма дузаламчы дугайында корей улус байырлап турар

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың бүгү-ле хоорайларында болгаш суурларында митингилер болуп эрттип турар, ол митингилерге ажылчы чоннар корей чазактың төлээлериниң Мосвкага чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайында медээни дыннап, Совет Эвилелинге изии-биле өөрүп четиргенин илередип турар.

Сентябрь 21-де Пхеньян хоорайның улус комитединиң бажыңынга найсылалдың тудуг трестизиниң ажылчыннары чыылганнар.

Пхеньяннның улус комитединиң даргазы, а ол ышкаш катап тургузуушкун ажылдарынга эн эки чедиишкиннерни чедип алган ажылчыннар президиумга олурганнар.

Херээжеи ажылчын Чхон Ок Чоннуң хуралга санал берип чугаалааны болза: «Совет чазак бистин чуртувустуң катап тургузуушкунунга 1 миллиард рубльди дузаалаан болгаш улуг-улуг заводтарны, фабрикаларны болгаш электри станцияларын катап тургузарынга дуза көргүзер деп шиитпирлээн-дир. Совет Эвилелинге ханы өөрүп четиргенимни илередипишаан, бистиң найсылалывыстың төп кудумчузу Сталин кудумчузун уламна дүргеи катап тургузары дээш бистин трестиң ажылчыннарының улам эки ажылдаарын кыйгырып турмен». Оон соонда сөс алган Ким Сан Ок бодунуң ажылдап турар черинде күш-ажылдың мергежилин бедидерин болгаш планны хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Москвага болган чугаалажыышкыннарның түңнелдеринге алдар болдурган хуралдар химия үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш тудуг материалдарының министерствозунга, Пхеньянның пөс-таавы фабриказынга болгаш өске-даа хөй-хөй бүдүрүлгелерге ол ышкаш болгулаан. Совет улустуң харам чок дузаламчызынга өөрүп четиргенин илередип турар ажылчыннарның, тараачыннарның, албан-хаакчыттарның болгаш профэвилел ажылдакчыларының хөй санныг чагааларын солуннар парлап турар.

ПХЕНЬЯН. Кореяның чазак төлээлери биле Совет Эвилелиниң чазааның аразынга болган чугаалажыышкыннарның чедиишкиннинг доозулганының дугайында дыннадыг бүгү чуртта кончуг дүрген тарай берген. Пхеньянның дыка хөй чурттакчылары шөлдерге аскылаан репродуктуларның чанынга чыглып кээп, совет-корей дыннадыгы болгаш бо чылдың сентябрь 19-та Кремльге болган дүштеки шайлалгага Г. М. Маленковтуң болгаш Ким Ир Сениң чугааларын корей дылга Москваның радиозунуң дамчытканын улуг кичээнгей-биле дыннаанар.

Республиканың экономиказынга, үндезинни салып турар Сонгу Кореяның үлетпүр бүдүрүлгелерин катап тургузарынга Совет Эвилелиниң дузаламчы көргүзериниң дугайында дыннадыгны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. Акы-дуңманың харам чок дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге өөрүп четиргенин Кореяның ажылчы чоннары илередип турар (СЭТА).

Кыдатта байырлал мурнунуң күш-ажылчы чарыжы

ШАНХАЙ. Кыдаттың ажылчы чоннары боттарының национал байырлалы—Кыдат Улус Республиканың үндезилетинип тургустунганының хүнү—октябрь 1-ге белеткеп турар. Фабрикаларның, заводтарның, рудниктерниң болгаш шахталарының ажылчыннары бо хүннерде улуг күжениишкинниг ажылдап турарлар.

«Цзэ-Фанжибао» солуннуң медээлеп турарын ёзугаар алырга, Шанхайда күрүненин Синьхуа деп канштуклуга заводунуң коллективи продукция бүдүрүп үндүрүүшкүнүн улгатырар дугайында партияның болгаш чазактың кыйгырыынга харыы кылдыр чыл планын национал байырлалдың хүнүнге чедир күүседир деп хүлээлгени бодунга алган.

Бүдүрүлге планнарын байырлалдың хүнү—октябрь 1-ге чедир күүседир дээш чарыш Цзянси можунуң 47 заводтарының, фабрикаларының болгаш даг рудазының бүдүрүлгелериниң коллективтеринде калбарган деп «Цянсижибао» солун бижип турар.

(СЭТА).

Чехословак улус бодунуң чазааның хемчеглерин чүүлдүгзүнүп турар

ПРАГА. Ажылчы чоннарның өзүп турар материалдыг болгаш культуралыг негелделерин хандырарынче болгаш бедидеринче угланган бодунуң чазааның ап чоруткан хемчеглерин чехословак улус изии-биле деткип турар. Чазактың хемчеглерин болгаш программазын чүүлзүнүп турар ажылчы чоннарның хуралдары фабрикаларда, заводтарда, шахталарда, суурларда эрттип турар.

Чазактың чаа хемчеглери-биле холбаштыр боттарының күзелдерин болгаш сагыш-сеткилдерин илеткен ажылчыннарның болгаш тараачыннарның чагааларын бүгү төп солуннар парлап турар.

(СЭТА).

База катап МТС-терже

СТАЛИНО. Сөөлгү чылдарның дургузунда Сталино областың МТС-теринден Донбасстың үлетпүр бүдүрүлгелеринче он-он трактористер, комбайнерлар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа тускай эртемниглери ажылдап чорутканнар. Ам оларның дыка хөйү МТС-терже дедир ээп турарлар.

Шаандагы тракторист, ам Енакиевскиниң коксохимия заводунда бызаңчы болуп ажылдап турар Сергей Баранов ону областың МТС-теринин бирээзинче тракторист кылдыр чорударын областың көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер эргелелинден дилээн. Оон бижээни болза:

«Шаандагы тракторист мени дорту-биле кыйгырып турар сөстерни СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалындан болгаш эш Хрущевтуң илеткелинден номчудум. Бүдүрүлгеде мен артык кижи эвес мен, мээн ажылым эки. Заводтан чүгле чаңгыс сорулга-биле: бистиң чуртувустуң көдээ ажыл-агыйының улам ыңайгы хөгжүлдезинин талазы-биле партияның айыткан хемчеглериниң күүселдезинге дорт киржирим-биле чоруур мен».

Янзы-бүрү бүдүрүлгелерде ам ажылдап турар эрги трактористерниң билдириишкиннери областың машина-трактор станцияларынче шуут кирип турар. Беш трактористер Чистяковский МТС-те ажылдап кирген. Винница, Полтав, Курск болгаш чурттуң өске-даа областарындан Донбассче келген көдээниң эрги механизаторлары төрээн черлеринче ээп чоруп турарлар.

* * *

СМОЛЕНСК. Тракторист Иван Исаковтуң дугайын Починковский МТС-те чугаалажып турар. Эрткен күзүн ол дуржулгалыг механизатор 15 чыл ажыг стажтыг ажылын каапкаш, «Красный застрельщик» көдээ ажыл-агый артелинге анаа колхозчу болуп ажылдап эгелээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалы-биле танышкаш, Иван Исаков ынакшылдыг ажылы—тракторже дедир ээр деп шиитпирлээн. МТС ону трактор бригадазының бригадиринге бадылаан.

Эрги трактористер Е. Егоров, А. Похорский болгаш өскелер МТС-ке катап ажылдаар күзелдерин илеткеннер.

Починковский МТС-тиң директору эш Петруленковтуң чугаалап турары болза:—эрткен чылдарның күскү хүннеринде механизаторлар курзунга улус чыып алыры эгелеп турда кижилерден чорудуп бээрин колхозтар удуртукчуларындан дилээр ужурга таваржып, бисче кымны-ла чоруткан болдур шуптузун өөредилгеге киирип ап турган бис. Ам кижилерниң кээп турары хөй-дүр, училищеге болгаш школага чүгле бай техниканы билир кижилерни шыңгыызы-биле шилип алыр болза эки-дир. Бо чорук бистерни МТС-тер ажылдакчыларын өөртүп турар.

Училищелерже болгаш школаларже өөредип чорударын дилээн хөй санныг билдириишкиннер өске-даа МТС-терде кирип турар. Чамдык машина-трактор станцияларында өөредип чорудары-биле бир хос чергеле 2—3 билдириишкиннер онаажып турар.

(СЭТА).

Чаа машина-трактор станцияларында

ГРОЗНЫЙ. Сунжи хемниң эки хөрзүннүг унунда Кара дагның эдектеринде области эң улуг «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң шөлү чаптыла берген чыдар. Бедик дагларда турар миллионер ажыл-агыйларны болгаш колхозтарны хандырары-биле чаа машина-трактор станциязын организастаан. Ону дээди болгаш ортумак эртемниг тускай эртемниглер баштап турар. Чаа МТС-че күчүлүг тракторлар, комбайннар, садтар, виноградтар болгаш ногаа ажылдап кылыр нарын машиналар кээп турар. Трактор бригадалары тарымал тооруктарны ажаап ап, силостарны белеткеп, күскү тарылганы чорудуп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын танышпышаан, бригадир эш Нечаевтиң чугаалааны болза:

—Пленумнуң төөгүлүг шиитпири механизаторларга онза хүндүлүг сорулганы салып турар-дыр. Көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүнге биске кадрларны, күүсет техниканы бээр, механизаторларның күш-ажылы улам-на бедик үнелетинер. Хөй үүлдер бердинип турар, ынчалза-даа хөй үүлдер негетинип турар. Машиналарны, техниканы улам эки өөренири биске эргежок чугула.

Бүгү күскү тарылгаларны чүгле хана-карактай тарыыр арга-биле чорудар деп Нестеровск МТС-тиң механизаторлары хүлээнгеннер.

(СЭТА).

Финляндияның садыг төлээлериниң Москвада келгени

Финляндияның даштыкы херектер министерствозунуң садыг-политика килдизиниң начальниги дээрги В. Г. Пальмрутка баштаткан фин садыгның төлээлери сентябрь 21-де Москвада чедип келгеннер.

Төлээлерни вокзалга уткааннар болза: ССРЭ-ниң Даштыкы Садыг министерствозунуң барыын чүк чурттары-биле садыглажырының эргелелиниң начальниги Н. И. Чеклин, ССРЭ-ниң Финляндияда садыг төлээлекчизи А. И. Сосунов, ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунуң барыын чүк чурттары-биле садыглажырының эргелелиниң Финляндияда салбырының начальниги М. К. Артемьев болгаш ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунуң Протокол килдизиниң начальниги И. С. Андриенко.

Москавада фин элчин черниң кежигүннери төлээлерни база уткааннар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

ШӨЙҮНДҮНҮҢ ХАЛДАВЫРЛЫГ ААРЫГЛАРЫ — аъш-чемден, сугдан болгаш холдарнын хирлиинден дамчып нептерээр.

Халдаарының дөстери болза, аарыг чораан болгаш кадык кижилерниң бациллостуг аарыгларындан болур.

Сугну болгаш сүттү чүгле хайындыргаш ижиңер.

Каттарны, ногааны болгаш фруктуларны үргүлчү чуңар, база оларны изигсуг-биле чуп арыглаңар.

Кандыг-даа хир, чам болган сөөлүнде аъш-чемни чиириниң мурнунда саваң-биле холуңарны ыяавыла чуңар.

Халдавырларның нептередикчизи—сээктерни бүгү-ле аргалар-биле болгаш чепсек-херекселдер биле узугаңар.

Бодуңарны болгаш уругларны баш бурунгаар, чогуур өйшаанда тарыдыңар.

Аарыг кижилерни эмнелгеге доп-дораан чедириңер.

Санитар-гигиеналыг нормаларны болгаш корум-чурумну күүсеппишаан, силер бодуңарны болгаш долгандыр турар чонну ижин тифинден болгаш дизентериядан камгалаңар.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчуу, бажың 7 ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 8—62, харыысалгалыг редакторнуң орадакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң — 3—88; харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш агитация, уран-чүүл, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң 4—98; иштики информация, бухгалтериянын — 8 — 65

ТС02177 Культура эргелелиниң типографиязы